

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Ústav pedagogických věd

**Připravenost studentů pedagogických fakult v České republice na výchovu
proti rasismu**

(Seminární práce – analýza výzkumu)

Eliška Kubjátová
Metody pedagogického výzkumu
2004

Obsah

Úvod.....	3
Hlavní téma výzkumu.....	3
Použitá terminologie.....	3
Výzkumný vzorek.....	4
Výzkumná metoda.....	4
Závěry výzkumu.....	5
Vlastní komentář.....	5
Závěr	7

Úvod

Pro svou seminární práci jsem si zvolila výzkum „Připravenost studentů pedagogických fakult v České republice na výchovu proti rasismu“ od autorky Martiny Ciché. Výzkum, uveřejněný v časopisu *Pedagogika* ročník LII/2002, probíhal od října roku 1999 do ledna roku 2000. Z celé řady jiných výzkumů mě tento zaujal svým tématem, neboť považuji za velmi významné zjištění, jak se staví k problematice rasismu a xenofobie budoucí „vychovatelé“ mladé generace a jak jsou na ni v rámci studia připravováni.

Hlavní téma

Hlavním tématem či cílem výzkumu bylo zjištění faktické úrovně odborných znalostí a vlastních postojů studentů vybraných pedagogických fakult v České republice, které jsou významné pro jejich připravenost na výchovu proti rasismu. Součástí výzkumu bylo také zjištění, jak studenti sami vnímají potřebnost přípravy učitelů na výchovu proti rasismu a do jaké míry je tato příprava realizována na jednotlivých vysokých školách.

Použitá terminologie

Autorka vychází z přesvědčení, že rasismus je vysoce nebezpečný sociálně patologický jev, proti kterému je třeba bojovat. Má namysli nejen rasově motivovanou nenávist, která může vést až k napadení odlišného člověka, ale i tzv. rasismus všedního dne, který lze nalézt u velké části populace. Autorka se zamýšlí nad možnými způsoby řešení tohoto negativního společenského jevu a shledává, že represivní cesta není dostatečně účinná. Za mnohem účinnější považuje cílenou a komplexní výchovu a vzdělávání, tedy preventivní opatření a to především u mladé generace. Nelehký úkol tak vyvstává především před učiteli, učitelkami, neboť oni by měli být mezi prvními, kteří dětem a mladým lidem poskytnou dostatek informací o odlišných lidech a jejich kulturách, vytvoří podmínky pro zformování společensky žádoucích postojů k etnickým minoritám, národnostem, „rasám“. Aby budoucí pedagogové mohli takto na děti působit, měli by především sami zaujímat společensky žádoucí postoje, ale také mít dostatečné znalosti a vědomosti o této problematice. Z této ideje výzkum vychází, a snaží se zjistit jaká je tedy úroveň těchto znalostí, vědomostí a postojů u budoucích učitelů, tj. studentů pedagogických fakult.

Výzkumný vzorek

Zkoumaný soubor tvořilo 960 studentů čtyř pedagogických fakult v České republice. Zahrnoval 789 studentů výstupních ročníků a 171 studentů vstupních ročníků.

Výstupní soubor tvořilo 219 studentů Pedagogické fakulty UK v Praze, 268 studentů VŠ pedagogické v Hradci Králové, 209 studentů UP v Olomouci, 93 studentů OU v Ostravě. Tento soubor čítal 127 mužů, 662 žen ve věkovém rozmezí od 20 do 35 let, studujících celkem 94 studijních oborů a kombinací.

Vstupní soubor tvořilo 80 studentů Pedagogické fakulty UK v Praze, 39 studentů VŠ pedagogické v Hradci Králové, 52 studentů UP v Olomouci. Tento soubor čítal 12 mužů, 159 žen ve věkovém rozmezí od 18 do 25 let, studujících celkem 13 studijních oborů a kombinací.

Autorka si za jednotku analýzy stanovila jedince, studenta či studentku pedagogické fakulty.

Výzkumná metoda

Jako metodu si autorka zvolila anonymní dotazník, který se sestával z postojové části, části vědomostní a dvou škál. Autorka tento standardizovaný dotazník vytvořila sama. Připravenost studentů zjišťovala na základě srovnání studentů vstupních a výstupních ročníků. Získané odpovědi z postojové části dotazníku a ze škál byly zpracovány počítačovým programem SPSS, odpovědi vědomostní části dotazníku pak počítačovou metodikou ANDIT.

V první části dotazníku měl respondent vyjádřit svůj postoj k příslušníkům jiných kultur a etnických skupin. Jmenovitě se jednalo o Romy, Židy, Vietnamce, Araby, černochoy, příslušníky balkánských zemí a příslušníky bývalého SSSR. Dotazník byl zpracován ve formě tabulky a respondent se měl pomoci znaménka + nebo – vyjádřit do příslušné kolonky, zda by byl nebo nebyl ochoten přijmout zmiňované osoby do: *blízkého příbuzenstva (manželství), ke svým osobním přátelům, do své ulice jako sousedy, do zaměstnání ve svém povolání, jako občany do své země, eventuálně zda by je ze své země vyloučil*. V této části dotazníku autorka použila tzv. Bogadursovu stupnici společenské vzdálenosti, kterou ve svém díle uvádějí Krech, Crutchfield a Ballachey.

Ve vědomostní části dotazníku měl respondent vybrat jednu správnou odpověď ze čtyř nabízených, které byly uvedeny u každé z 50-ti otázek. Prvních deset otázek se týkalo xenofobie a rasismu obecně, ostatní se vztahovaly k vybraným „rasám“, národnostem a etnickým skupinám.

V poslední části byly uvedeny 2 škály a respondent měl vybrat svoji odpověď z pěti nabízených odpovědí, které byly uvedeny u následujících otázek:

1) Komplexní a cílená příprava budoucích učitelů na výchovu proti rasismu je

Nabízené odpovědi:

- a) zcela zbytečná
- b) spíše zbytečná
- c) potřebná
- d) velmi potřebná
- e) nezbytná

2) Pedagogické fakulty se na naši přípravě na výchovu proti rasismu podílejí

Nabízené odpovědi:

- a) zcela nedostatečně
- b) spíše nedostatečně
- c) průměrně
- d) nadprůměrně
- e) maximálně

Závěry výzkumu

Bylo prokázáno, že vědomosti studentů vztahujících se k problematice rasismu, nejsou uspokojivé. Vzhledem k malým rozdílům mezi vstupními a výstupními ročníky autorka usuzuje, že odborné vědomosti z této problematiky studenti během vysokoškolského studia získávají jen málo. Provedený výzkum ukázal také rezervy v oblasti postojové. Prokázal také rozdíly v postojích mužů a žen, přičemž ve většině případů byly méně tolerantnější ženy. Dále výzkum prokázal, že i samotní studenti vnímají potřebu komplexní a cílené výchovy budoucích učitelů proti rasismu a nedomnívají se, že by ji dosud jejich pedagogické fakulty dostatečně prováděly.

Vlastní komentář

Provedený výzkum je dle mého názoru charakterizován dobře až na několik skutečností, které bych ráda uvedla ve svém komentáři.

První „výtku“ bych směřovala k uvedené terminologii vztahující se k tématu, k východiskům výzkumu. Autorka sice nastínila problematiku rasismu a xenofobie, ale opravdu jen „v hrubých rysech“. Postrádala jsem širší uvedení do této problematiky,

předpoklady, ze kterých autorka vycházela. Na druhou stranu v soupisu literatury autorka uvádí dostatečné množství literatury, takže čtenář si může dohledat informace, které jej zajímají, sám. S tímto souvisí také otázka hypotéz. V celé práci nejsou nikde hypotézy explicitně vyjádřeny, snad kromě jediné v závěrečné diskusi, a to: „... *čím vyšší je inteligence a vzdělání jednotlivce, tím tolerantnější jsou jeho postoje a menší pravděpodobnost, že bude mít rasové a etnické předsudky*“, která by mohla být platná pro vědomostní část dotazníku. Ostatní jsem usoudila z kontextu výzkumu, avšak zda-li jsou totožné nebo aspoň podobné s autorčinými, zůstává otázkou. Pro zjištění realizované přípravy na výchovu proti rasismu na pedagogických fakultách by mohla být hypotéza tato: *Srovnáním vstupních a výstupních ročníků můžeme zjistit podíl pedagogických fakult na přípravě učitelů na výchovu proti rasismu*. Hypotéza postojové části b mohla být odvozena z teorie Bogardusovy stupnice společenské vzdálenosti, avšak proč zvolila právě tuto stupnici k měření postojů studentů, či na jakých principech je tato stupnice vystavěna, autorka nikde neuvádí. (Opět uvádí jen dílo autorů zmiňujících se o této stupnici v uvedeném seznamu literatury.) Stejně tak o kontrole validity se autorka nezmiňuje.

Co se týká vědomostní části dotazníku, souhlasím s autorkou, že tato část je poměrně rozsáhlá, otázky jsou dosti obtížné a o jejich vyváženosti by se dalo diskutovat, ale na druhou stranu, jak sama autorka uvádí, otázky odpovídají požadavkům výchovy v multikulturní společnosti. Obtížnost vědomostní části dotazníku může mít však dopad i na „škálovou část“ zjišťující postoje a hodnocení respondentů k přípravě na výchovu proti rasismu v rámci vysokoškolského studia, neboť obtížnost otázek vědomostní části mohla ovlivnit odpovědi na otázky ve „škálové části“. Autorka si však toto riziko přiznává.

Další oblastí, ke které bych měla jisté výhrady, je koncepce výzkumného vzorku. Autorka používá srovnání dvou souborů – studentů vstupních ročníků a studentů výstupních ročníků - ke zjištění rozdílné úrovně vědomostí v problematice rasismu. Nabízí se však hned otázka, zda nedošlo ke zkreslení, když ve vstupního souboru zcela chybí respondenti z Ostravské univerzity, kdežto ve výstupním souboru zahrnuti jsou. Zda to byl záměr, či se nepodařilo shromáždit dostatečné množství materiálu? Stejně tak v závěru autorka uvádí tvrzení, že výzkum prokázal rozdíly v postojích mužů a žen, přestože zastoupení obou pohlaví ve zkoumaných souborech bylo značně nerovnoměrné. Autorka sice uznává možnost zkreslení, a zároveň odkazuje na jiné empirické výzkumy, které jsou v souladu s jejími zjištěními, avšak jaké konkrétně nezmiňuje ani v textu, ani v soupisu literatury. Další nepoměr lze nalézt v zastoupení studijních oborů a kombinací respondentů. Zatímco výstupní soubor se sestával z 94 oborů a kombinací, vstupní z pouhých 13. Autorka neuvádí, zda se

soustředila jen na obory humanitně zaměřené, či na všechny, tedy i matematicko - přírodovědné, „techničtější“ obory, zda zastoupení v každém souboru bylo dostatečně variabilní. Nabízí se tedy otázka, zda nemohlo dojít ke zkreslení zvláště vědomostní části, neboť tato část mohla být evidentně snazší pro studenty Učitelství historie, občanské výchovy než pro studenty Učitelství matematiky, chemie.

Poslední „výtku bych věnoval uvedeným výsledkům. Autorka uvádí za hlavní cíl zjištění faktické úrovně odborných znalostí a vlastních postojů, a to na základě srovnání vstupních a výstupních ročníků, ale výslednému rozboru se věnuje jen u výstupního souboru a hned přechází ke srovnání obou souborů. Rozbor vstupního souboru v práci jaksi chybí. Podle mého názoru, buď měla zmínit rozbor obou souborů a jejich srovnání, nebo jen srovnání souborů.

Co se týče seznamu použité literatury, je podle mého názoru dostatečná. Autorka uvádí i tituly, ze kterých čerpala při sestavování vědomostní části dotazníku. Domnívám se, že se jedná o literaturu dostatečně reprezentativní a různorodou.

Závěr

Myslím si, že výzkum by bylo možné zopakovat. Výběr metody je podle mého názoru vhodný, stejně jako myšlenka srovnání vstupních a výstupních ročníků. V opakovaném výzkumu bych se snažila odstranit nesrovnalosti, které jsem uvedla ve svém komentáři.

Co se týká výzkumného vzorku, snažila bych se o větší rovnoměrnost mezi soubory. Domnívám se, že by do dotazníkového šetření měla být zahrnuta také Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, neboť je to pracoviště jedné z velmi uznávaných univerzit naší země.

Co se týká struktury dotazníku, ponechala bych rozdělení na část postojovou, část vědomostní a škály, provedla bych jen dílčí úpravy. V postojové části bych se zaměřila spíše na postoje směřující více k profesi učitele, ke školnímu prostředí, ve vědomostní části bych upravila některé otázky, které mi přijdou příliš specifické pro určitou národnostní skupinu a zaměřila bych se spíše na obecnější znaky jednotlivých „ras“, etnik a národností.

Co se týká výzkumných závěrů, asi bych se nepouštěla do přímého srovnávání postojů mužů a žen a vyvozování závěrů, neboť si myslím, že tato otázka je značně složitá a vychází z několika faktorů, které je třeba zohlednit, aby závěry byly dostatečně relevantní. Nehledě

k tomu by to pro tento výzkum znamenalo další rozšíření, což by mohlo vést k zastření hlavního tématu dílčími, méně důležitými tématy.

Domnívám se, že tato studie může být dobrým východiskem pro zamyšlení Pedagogických fakult nad otázkami, jak jsou jejich studenti obeznámeni s problematikou rasismu a xenofobie a jaká je třeba příprava budoucích učitelů na výchovu proti těmto společensky nežádoucím, avšak aktuálním jevům.